INSTYTUT ŚLĄSKI – INSTYTUT NAUKOWO-BADAWCZY

ODRA I NADODRZE

ROBERT RAUZIŃSKI

LUDNOŚĆ NADODRZA
1945–2000

Opole 1985

I N S T Y T U T Ś L Ą S K I W O P O L U

Robert Rauzinski

LUDNOŚĆ NADODRZA
1945-2000

Opole 1985

ODRA I NADODRZE

Kolegium Redakcyjne: przewodniczący - prof. dr hab. Janusz Kroszel

Członkowie: prof. dr hab. Seweryn Gołowin, dr hab. Stanisław Malarski, mgr Jan Meissner, doc. dr inż. Stanisław Orlewicz, mgr Andrzej Pasierbiński, prof. dr hab. Robert Rauziński

Badania wykonano w ramach Rządowego Programu Badawczo-Rozwojowego PR-7 "Kształtowanie i wykorzystanie zasobów wodnych", koordynowanego przez Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej w Warszawie w Kierunku 07 "Podstawy kompleksowego zagospodarowania zasobów wodnych Odry", koordynowanym przez Instytut Śląski - Instytut Naukowo-Badawczy w Opolu

Publikacja zawiera wyniki pracy badawczej podjętej w ramach planu prac badawczych Zakładu Badań Ekonomicznych Instytutu Śląskiego w Opolu: "Studium przestrzennego zagospodarowania strefy Odry na okresy 1981-1990 oraz 1991-2000"

Autor: prof. dr hab. Robert Rauziński
Zakład Demografii Instytutu Śląskiego w Opolu

Druk wykonano z makiet przygotowanych przez Zakład Demografii Instytutu Śląskiego w Opolu

Nakład 200 egz. Obj. 3,2 ark. wyd., 2,75 ark. druk. Powielarnia Instytutu Śląskiego w Opolu, ul. Piastowska 17 zam. 12/85 W-3/24.

P r z e d m o w a

W ramach publikacji wyników badań prowadzonych w Instytucie Śląskim w Opolu w związku z koordynacją kierunku 07 "Podstawy kompleksowego zagospodarowania zasobów wodnych Odry" koordynowanym przez Instytut Śląski w Opolu prezentujemy publikację o ogromnej doniosłości dla prac nad syntezą opracowań wykonanych w ciągu pięciu lat istnienia Programu PR-7. Prof. dr hab. Robert Rauziński przygotował podstawowe informacje o kształtowanie się stosunków ludnościowych w województwach Nadodrza w latach 1945-2000. Do prac nad syntezą szczególnie ważne znaczenie posiadają dane z prognozy rozwoju demograficznego do 2000 roku.

Na niektóre wyniki chciałbym zwrócić uwagę pracowników naukowych współdziałających w badaniach odrzańskich, a także szerokich kręgów P.T. Czytelników.

W świetle wyników prognozy w województwach nadodrzańskich występują istotne zmiany ludnościowe /por. tab. 12/.

Zwracam przede wszystkim uwagę na znaczny przyrost ludności w wieku produkcyjnym. W latach 1986-2000 przybędzie w tej grupie 518 000 osób. Największy przyrost wystąpi w latach 1991-1995 /190 000/ i w latach 1996-2000 /255 000/. Ten swoisty wyż w latach 1986-1990 znajdzie się w szkołach podstawowych i średnich, a w latach 1991-1995 już tylko w szkołach średnich.

Z danych tych wynikają bardzo istotne wnioski dla polityki gospodarczej. Szczególnie ważne są proporcje przyrostu według województw /por. tab. 13/.

Z wniosków R. Rauzińskiego na podkreślenie zasługuje uwaga o falowaniu liczebności ludności w poszczególnych grupach. Także z tego faktu polityka gospodarcza powinna wyciągnąć właściwe wnioski. Kluczową rolę spełnia sytuacja w zakresie przyrostu ludności w wieku produkcyjnym. Dane zawarte w tabl. XIV nie wymagają komentarza.

Janusz Kroszel

Dyrektor Instytutu Śląskiego
w Opolu

1. Charakterystyka problemu badawczego

Badania demograficzne posiadają szczególne znaczenie dla gospodarki Nadodrza z uwagi na: procesy intensywnego uprzemysłowienia szeregu okręgów i ośrodków przemysłowych Nadodrza /okręg przemysłowy szczeciński, wrocławski, legnicko-głogowski, opolski, rybnicki/, stale rosnące zapotrzebowanie na zasoby pracy ze strony rozwijających się miast Nadodrza i niektórych ośrodków przemysłowych, wyludnianie się obszarów przygranicznych, masowe dojazdy do pracy, zarysowujące się braki kadr wykwalifikowanych, powstające deformacje w strukturze demograficznej obszarów Nadodrza, masowe migracje młodzieży z szeregu gmin rolniczych Nadodrza, niską gęstość zaludnienia środkowej i dolnej Odry oraz przeludnienie woj. katowickiego, powstające dysproporcje pomiędzy podażą i popytem na zasoby pracy w układach przestrzennych, wystę[illegible]pujące dysproporcje w rozwoju sieci osadniczej, niedostosowanie szkolnictwa zawodowego do potrzeb gospodarki, powstające niedobory pracy w rolnictwie, niedoludnienie niektórych obszarów strefy Odry, falowanie wyżów i niżów demograficznych, zarysowujące się zmiany w ruchu naturalnym ludności, proces starzenia się i inne. Poznanie więc węzłowych procesów demograficznych obszarów Nadodrza stanowi podstawę do budowy planu przestrzennego zagospodarowania Nadodrza. Plan ten nie może być zbudowany bez dobrej znajomości procesów demograficznych. Czynnik demograficzny oddziałuje więc coraz bardziej na życie społeczno-gospodarcze Nadodrza wnosząc do jego rozwoju szereg pozytywnych i negatywnych elementów. W sumie zjawiska demograficzne stanowić będą w perspektywie lat 1985-2000 węzłowy czynnik rozwoju Nadodrza. Na celowość i sens badań gospodarczych i demograficznych zwracali już uwagę liczni demografowie i ekonomiści. W dokumentach dotyczących rozwoju kraju czytamy: Wielkim problemem jest przestrzenne zagospodarowanie kraju. Chodzi o opracowanie planów rozwoju ciągów przemysłowo-komunikacyjnych, takich jak linia Wisły, linia Nysy, Odry i innych. Chodzi o zaplanowanie rozwoju kompleksów urbanistycznych, miast satelitarnych, rejonów rekreacyjno-turystycznych itp. Oczekujemy intensyfikacji pracy nad tymi problemami przez naukowców ze wszystkich zainteresowanych dziedzin [1].

Coraz wyraźniej bowiem problemy demograficzne przenikają do szere-

gu studiów gospodarczych, urbanistycznych, rolnych, socjologicznych, technicznych i innych dziedzin nauki.

Do czołowych zagadnień, które w coraz bardziej istotny sposób będą wpływać na budowę planu przestrzennego zagospodarowania województw nadodrzańskich należą założenia w zakresie rozwoju ludności, reprodukcji ilościowej i jakościowej zasobów pracy oraz procesy migracyjne. Szczególnie istotne dla przestrzennego zagospodarowania badanego obszaru będą badania nad związkami pomiędzy procesami demograficznymi a polityką inwestycyjną, polityką zatrudnienia, polityką oświatową, rozwojem budownictwa mieszkaniowego oraz zagospodarowaniem Odry.

W badaniach naszych wychodzimy z założenia, że Odra może być istotnym warsztatem pracy dla przyrostu zasobów pracy całego Nadodrza, a rozbudowa na osi Odry określonych ośrodków pracy może wpływać na emigrację ludności i zasobów pracy. Ponieważ Odra musi być wykorzystana jako źródło wody dla ludności, rolnictwa i przemysłu, stworzy to określone zapotrzebowanie na nowe zasoby pracy. Atrakcyjność gospodarcza rzeki Odry mające określone walory /transport, tranzyt, porty, zbkorniki wodne, rynki zbytu, modernizacja Odry itp./ stanowić musi obszar badań demograficznych jako zasadniczej podstawy do decyzji społeczno-gospodarczych lat dziewięćdziesiątych.

Głównym bowiem celem, który mają osiągnąć badania demograficzne jest stworzenie naukowych podstaw dla decyzji gospodarczych /polityki społeczno-gospodarczej/ związanej z zagospodarowaniem strefy Odry.

Brak ostatecznego sformułowania koncepcji planu zagospodarowania infrastruktury technicznej Odry i inwestycji towarzyszących do 2000 roku stwarza konieczność podjęcia badań demograficznych w głębokim układzie przestrzennym wszystkich województw nadodrzańskich od katowickiego do szczecińskiego. Pozwoli to na ścisłe określenie podaży pracy do 2000 roku i wykorzystanie pełnych możliwości demograficznych Nadodrza do ewentualnych potrzeb zagospodarowania Odry. Dotychczasowe doświadczenie wskazuje, że czynnik demograficzny - "wyż demograficzny" wymuszał realizację szeregu "inwestycji natury demograficznej" związanej z rozbudową miast i osiedli nad Odrą. Podobnie w przyszłości nacisk demograficzny młodego pokolenia "echo demograficzne" Nadodrza stworzy określone potrzeby inwestycyjne, a Odra winna stać się warsztatem pracy dla następnego pokolenia mieszkańców Nadodrza.

1. Jakie są aktualne podstawy demograficzne rozwoju gospodarczego strefy Odry?

2. Jakie powinno być w przyszłości rozmieszczenie ludności i zasobów pracy strefy Odry?

3. Jakie postępy poczyni proces urbanizacji strefy Odry?

4. Jaka będzie podaż pracy w strefie Odry do 2000 roku?

5. Jakie tendencje i prawidłowości w rozmieszczeniu ludności Nadodrza występują aktualnie? Wykrycie tych tendencji jest podstawą wszelkiego prognozowania demograficznego.

6. Jak mogą wpływać procesy migracyjne na gospodarkę strefy Odry do 2000 roku.

Problemy zainteresowań demografów są bardzo szerokie. Doceniając poznawcze znaczenie zjawisk demograficznych w układach przestrzennych, czy też regionalnych dla badań PR-7, badania zespołu demograficznego zostały skoncentrowane na analizie:

- zmian w rozmieszczeniu ludności miast i gmin Nadodrza w latach 1950-1982,
- procesów migracyjnych w latach 1970-1984,
- zmian w procesach urbanizacyjnych,
- zmian w stopniu aktywności zawodowej ludności i strukturach zatrudnienia,
- zmian w wykształceniu ludności,
- zmian w przestrzennym układzie ludności i podaży pracy do 2000 r.

Badania te mają na celu wyodrębnienie badanych obszarów z punktu widzenia zróżnicowania przestrzennego, takich cech demograficznych jak:

1. różnic w przyroście naturalnym i rzeczywistym,
2. różnic w zagęszczeniu ludności,
3. różnic w stopniu aktywności zawodowej ludności,
4. różnic w procesach migracyjnych.

Analiza przeprowadzonych procesów demograficznych wskazuje na ścisłe powiązanie zjawisk demograficznych z procesami związanymi z rozwojem gospodarczym strefy Odry.

Jak już zaznaczono, cała koncepcja badań demograficznych musi być związana z pozostałymi badaniami i być ujmowana w kontekście koncepcji rozwoju Nadodrza. Konsekwentnie realizowaną przewodnią myślą badań dmograficznych i ich ukierunkowaniem w poszczególnych tematach badawczych muszą być następujące tezy:

1. Linia Wisły i linia Odry stanowią ważną oś przestrzennego zagospodarowania kraju. W oparciu o oś Wisły i Odry będą kształtowane istotne elementy struktury społeczno-gospodarczej Polski do 2000 roku.

2. Głównym czynnikiem rozwoju Nadodrza jest czynnik ludzki oraz młodość demograficzna ludności, jej kwalifikacje, dynamizm, przyrost, procesy migracyjne, kultura pracy. Chodzi o pełne i racjonalne wykorzystanie czynnika ludzkiego.

3. Odra jako rzeka jest niedostatecznie wykorzystana jako droga wodna, jako źródło wody dla rolnictwa i przemysłu oraz ludności. Bardziej racjonalne jej wykorzystania wymaga jednak opracowania etapów i dróg jej zagospodarowania.

4. Odra może być istotnym warsztatem pracy dla przyrostu zasobów pracy ludności Nadodrza. /Porty, transport/.

5. Aktualnie istnieją istotne dysproporcje w zagospodarowaniu Odry po stronie Polski i NRD. Konieczność wyrównania tych dysproporcji jest sprawą pilną.

6. Strefa Odry posiada aktualnie ogromny potencjał środków trwałych w wysokim stopniu nowoczesny. Obecna baza materialna w powiązaniu z wysoko kwalifikowaną kadrę stanowi istotny czynnik dalszego dynamicznego rozwoju strefy Odry.

7. Strefa Odry posiada określone zasoby naturalne /węgiel, miedź, margiel, woda/, co stanowi główny czynnik rozmieszczenia ludności i zasobów pracy.

8. Problemy rozwoju rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego ze względu na walory ziemi oraz istniejące rynki zbytu należy zaliczyć do czołowych problemów polityki gospodarczej tego obszaru.

9. Problem optymalnego wykorzystania terenów leśnych i rekreacyjnych tego obszaru,/Zielonogórskie, Gorzowskie/ jak również ochrona środowiska wymaga szczegółowych badań i ogólnej koncepcji rozwoju całego Nadodrza z uwzględnieniem czynnika demograficznego.

10. Korzystne warunki naturalne strefy Odry /surowce, ludność, transport, drogi, woda, urbanizacja/, jak również istniejące powiązania gospodarcze istniejących tu zakładów z krajem wymagają rozbudowy sprawnej komunikacji wzdłuż Odry jak również z całym krajem.

11. Obszar Nadodrza rysuje się w perspektywie jako region aktywnej współpracy międzynarodowej tak w zakresie spraw gospodarczych jak i współpracy w zakresie zasobów pracy i stosunków międzyludzkich. Cała gospodarka tego obszaru jak i życie społeczne /ludność/ trzeba aktywnie przygotować do tych nowych funkcji Nadodrza powstających w wyniku kształtującego się krajowego i międzynarodowego podziału pracy.

Przedstawiony zarys zmian w sytuacji demograficznej województw nadodrzanskich w latach 1945-2000 został opracowany z myślą ukazania procesu zasiedlenia i odbudowy biologicznej oraz zatrudnienia i rozwoju demograficznego do 2000 r. ludności województw katowickiego, opolskiego, wałbrzyskiego, wrocławskiego, jeleniogórskiego, legnickiego, leszczyńskiego, zielonogórskiego, gorzowskiego i szczecińskiego oraz przedstawienia czynników, które je kształtowały. Interesowały nas przede wszystkim procesy demograficzne oraz różnice terytorialne w kształto-

waniu się typów struktur demograficznych ludności miast i gmin badanego obszaru, powstające między innymi pod wpływem intensywnych ruchów migracyjnych. Opracowanie omawia zmiany w rozmieszczeniu ludności województw nadodrzańskich w przekroju miast i gmin, a więc na obszarach o różnym stopniu uprzemysłowienia, różnej strukturze agrarnej i różnym pochodzeniu terytorialnym ludności. Analizę procesów migracyjnych przeprowadzono w badanych województwach w pięciu okresach czasowych /latą 1946-1950, 1951-1960, 1961-1970 i 1971-1975, 1976-1984/ oraz układach przestrzennych dla wszystkich miast i gmin województw, jak również w strefie pomiędzy granicą państwa a rzeką Odrą, od Kietrza do Zielonej Góry, a następnie w odległości około 30-35 km od granicy do Dźwinowa. W badanym okresie 1946-1984 zaszły głębokie zmiany w rozmieszczeniu ludności oraz w strukturze demograficznej i zawodowej ludności badanego obszaru. Zmiany tę miały różnorodny i złożony charakter w czasie i przestrzeni. Po okresie zasiedlenia i odbudowy biologicznej byliśmy świadkami następujących procesów demograficznych:

a/ masowej migracji ludności i zasobów pracy do miast i osiedli badanego obszaru,

b/ bezwzględnego spadku zatrudnienia w rolnictwie i wyludnianie się licznych gmin przygranicznych i położonych w bezpośrednim sąsiedztwie Odry,

c/ procesu starzenia się i feminizacji zatrudnionych w rolnictwie,

d/ znacznego wzrostu ludności nierolniczej na wsi i masowych dojazdów do pracy,

e/ znacznego wzrostu ilościowego warstwy chłopo-robotników i gospodarstw chłopsko-robotniczych w zapleczu ośrodków przemysłowych,

f/ znacznego nacisku ludności wiejskiej na nierolniczy rynek pracy,

g/ falowania "wyżów" i "niżów" demograficznych,

h/ głębokich różnic w przyroście naturalnym i reprodukcji ludności w czasie i przestrzeni,

i/ powstających głębokich deformacji demograficznych w licznych gminach badanego obszaru,

j/ wzrostu aktywności zawodowej i poziomu wykształcenia ludności,

k/ głębokich zmian w strukturze zaludnienia.

W celu przeprowadzenia analizy migracji ludności wszystkich miast i gmin województw nadodrzańskich w układach terytorialnych oraz syntetycznego przedstawienia procesów migracyjnych dokonaliśmy obliczeń dla 436 gmin dotyczących ich rozwoju demograficznego w oparciu o metodę taksonomii wrocławskiej i publikacji Głównego Urzędu Statystycznego pt.: Ludność i zasoby mieszkaniowe w latach 1946-1974 oraz Roczników Demograficznych z lat 1974-1983 wykonano 30 map obrazujących sytuację demograficzną wszystkich gmin Nadodrza.

Analiza procesów demograficznych pośrednio ukazuje, iż rzeka Odra nie stanowi jeszcze zbyt silnego czynnika integrującego gospodarkę województw nadodrzańskich, a obszary graniczące z Odrą stanowią poważną rezerwę naszej gospodarki. Przemawiają też za tym niektóre dane demograficzne świadczące o braku aktywnej i wszechstronnie wykształconej strefy demograficznej wzdłuż granicy z NRD i Czechosłowacją. Obserwujemy bowiem niską gęstość zaludnienia gmin przygranicznych, masową migrację młodzieży z tych gmin do miast, występujące dysproporcje w rozwoju sieci osadniczej, powstające poważne niedobory pracy w rolnictwie, niekorzystne zmiany w reprodukcji ludności. Ogólny bilans ludności badanych województw /bez katowickiego/, wskazuje że obszar ten charakteryzuje się ujemnym saldem migracji. Jedynie w latach 1974--1982 ogólny bilans ludności województw nadodrzańskich wskazuje na ujemne saldo migracji w wysokości około 100 tys. osób. Poznanie więc węzłowych procesów demograficznych obszarów Nadodrza stanowi podstawę do budowy planu przestrzennego zagospodarowania badanego regionu do 2000 roku oraz planu zagospodarowania strefy Odry.

Przewidywany rozwój gospodarczy województw nadodrzańskich wymaga więc prowadzenia wielopłaszczyznowych badań, w tym również o charakterze demograficznym. W sumie badania demograficzne Nadodrza muszą być ujmowane w kontekście procesów uprzemysłowienia i rozmieszczenia sił wytwórczych, rozwoju i rozmieszczenia sieci osadniczej, modernizacji miast, wykorzystania zasobów naturalnych, rozwoju nauki i kształcenia, ochrony środowiska, rozwoju rolnictwa oraz wykorzystania rzeki.

2. Ludność województw nadodrzańskich w latach 1945-1984

Analiza procesów demograficznych w okresie powojennym pozwala na wydzielenie w latach 1945-1984 pięciu okresów. W pierwszych latach powojennych /1945-1950/ o zmianach demograficznych województw nadodrzańskich decydowały masowe ruchy migracyjne związane z zasiedleniem tych obszarów. Był to okres gwałtownych przemieszczeń ludności i normalizacji warunków życia. Skład ludności według pochodzenia regionalnego ludności województw nadodrzańskich był w 1950 r. bardzo zróżnicowany. Zamieszkiwało te województwa 44,6 % ludności napływowej z Polski Centralnej, 29,3 % ludności napływowej z ZSRR, 21 % ludności miejscowej oraz 33 % z innych państw. Lata 1951-1960 to głównie okres odbudowy biologicznej ludności badanych województw, poważnych zmian w strukturze demograficznej i społecznej oraz pełnego zatrudnienia. W okresach tych zostały w pełni zrealizowane postulaty zasiedlenia województw nadodrzańskich, odbudowy biologicznej i pełnego zatrudnienia. Natomiast okres 1961-1970 charakteryzował się spadkiem przyrostu naturalnego,

wzmożonymi ruchami migracyjnymi ze wsi do miast oraz przebudowę struktury zawodowej ludności. W latach tych zachodziły poważne zmiany w dziedzinie urbanizacji i rozmieszczenia sił wytwórczych. Następne lata /1971-1980/ to okres gwałtownych migracji i przemian społeczno-zawodowych związanych z dalszym intensywnym uprzemysłowieniem wielu miast, okręgów i ośrodków przemysłowych oraz wchodzeniem na rynek pracy licznych roczników wyżu demograficznego. Poważnie w tym okresie zwiększyła się liczebność klasy robotniczej, wzrasta poziom wykształcenia ogólnego i zawodowego. Nasiliły się procesy migracyjne ze wsi do miast i ośrodków przemysłowych oraz notuje się spadek przyrostu naturalnego ludności. Wszystkie województwa nadodrzańskie weszły w okres wzrastającego deficytu zasobów pracy. Lata 1981-1984 to okres umiarkowanego odpływu ludności ze wsi, oraz niskiego przyrostu zasobów pracy.

Lata 1970-1980 charakteryzowały się nasileniem wielu procesów demograficznych. Przede wszystkim nasiliły się nadmierne procesy migracyjne wieś-miasto. Na rynku pracy znalazły się liczne roczniki z wyżu demograficznego, poważnie wzrosła aktywność zawodowa ludności, systematycznie wzrastały dojazdy do pracy, nastąpił dalszy proces feminizacji zatrudnienia w rolnictwie i proces starzenia się ludności aktywnej zawodowo w rolnictwie. Ukształtowały się okręgi i ośrodki przemysłowe charakteryzujące się niedoborem siły roboczej. W strukturze zatrudnienia ludności powstały dysproporcje pomiędzy zatrudnieniem ludności w strefie I /przemysł, budownictwo/ a III /usługi/. Rozwój gospodarczy województw nadodrzańskich stawia przed gospodarką zasobami pracy nowe, coraz trudniejsze zadania. Obszar badanego regionu obejmował w 1983 r. 20,8 % powierzchni kraju, 27,5 % ludności, 28,5 % zasobów pracy, 37,1 % zatrudnionych w przemyśle oraz 31,9 % wartości brutto środków trwałych. Stanowi on ważne ogniwo w gospodarce kraju /tab. 1/.

Badany region Nadodrza jest obszarem, na którym procesy przemian demograficznych i społeczno-gospodarczych po 1945 r. przebiegają szczególnie intensywnie. Decydującym czynnikiem wpływającym na przebieg procesów demograficznych był duży przyrost naturalny oraz postępująca urbanizacja, rozwój sił wytwórczych, który coraz silniej oddziaływał na kształtowanie się rozmieszczenia ludności według cech ilościowych i jakościowych.

Tabela 2 ukazuje proces odbudowy biologicznej ludności badanego obszaru w latach 1950-1982. W okresie tym przyrost rzeczywisty ludności wyniósł 3866,7 tys. osób. Zapewnił on pełne zatrudnienie i zagospodarowanie województw nadodrzańskich.

Tabela 1

Ludność, zasoby pracy, zatrudnienie
w województwach nadodrzanskich w stosunku do kraju w 1983 r.

/w odsetkach/

Województwa	Powierzchnia	Ludność	Zasoby pracy	Zatrudnienie w przemyśle	Wartość brutto środków trwałych
Polska	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1. Katowickie	2,1	10,6	11,2	19,0	13,9
2. Opolskie	2,7	2,7	2,7	2,9	2,8
3. Wrocławskie	2,0	3,0	3,2	3,1	3,3
4. Wałbrzyskie	1,3	2,0	2,1	3,0	1,7
5. Jeleniogórskie	1,4	1,4	1,4	1,9	1,3
6. Legnickie	1,3	1,3	1,3	1,7	1,8
7. Zielonogórskie	2,8	1,7	1,7	1,7	1,7
8. Leszczynskie	1,3	1,0	0,9	0,6	0,9
9. Gorzowskie	2,7	2,5	2,7	2,1	3,2
10. Szczecinskie	3,2	2,5	2,7	2,1	3,2
Razem	20,8	27,5	28,5	31,7	31,9

Źródło: Rocznik Statystyczny 1984. Stan na 31 XII 1983 r.

Tabela 2

Ludność województw nadodrzanskich w latach 1950-1982

/w tys. osób/

Województwa	Lata		Przyrost ludności
	1950	1982	
1. Katowickie	2 382,6	3 856,3	+1 473,7
2. Opolskie	706,1	987,0	+280,9
3. Wrocławskie	623,1	1 091,1	+468,0
4. Wałbrzyskie	523,0	721,3	+198,3
5. Jeleniogórskie	326,9	497,7	+170,8
6. Legnickie	214,3	472,7	+258,4
7. Zielonogórskie	358,6	622,4	+263,8
8. Leszczynskie	272,3	364,6	+92,3
9. Gorzowskie	272,1	467,9	+195,8
10. Szczecinskie	450,3	915,0	+464,7
Razem	6 129,3	9 996,0	+3 866,7

Źródło: Rocznik Demograficzny, z. 17.
Zob. Ludność i zasoby mieszkanców w latach 1946-1974 według podziału administracyjnego kraju z 1 szkołą 1975 r. GUS Statystyka Polski nr 70. Rok 1950 = NSP z grudnia 1950, s. 1-6.

Dla analizy demograficznej Nadodrza szczególnie interesujący jest proces zasiedlania, odbudowy biologicznej, rozwoju ludności i ruchliwości przestrzennej. Prawidłowością doby powojennej Nadodrza był szczególnie szybki rozwój ludności, wynikający ze zjawiska tzw. "kompensaty demograficznej", która wyrażała się w bardzo silnym wzroście zawieranych małżeństw i urodzeń w latach powojennych i sześćdziesiątych. Lata pięćdziesiąte i sześćdziesiąte były rekordowe pod względem urodzeń i przyrostu naturalnego.

Urodzenia systematycznie wzrastały do 1958 roku a następnie wykazywały tendencję spadkową. Mamy tu zjawisko falowania tzw. "wyżów" i "niżów" demograficznych tak istotnych dla życia społeczno-gospodarczego Nadodrza i jego perspektyw rozwoju demograficznego. Szczyt urodzeń w Nadodrzu przypadł na lata 1951-1955. Ostatnie lata 1975-1982 przyniosły pewną stabilizację urodzeń.

Urodzenia żywe w Nadodrzu w latach 1975-1982 w tys. osób:

1975 - 171,1	1979 - 186,3
1976 - 178,7	1980 - 188,5
1977 - 178,2	1981 - 185,2
1978 - 179,3	1982 - 189,2

Równocześnie rozwój przemysłu oraz pozostałych działów gospodarki narodowej w latach 1950-1984 pociągnął za sobą włączenie ogromnych zasobów pracy w czynne życie zawodowe. Nastąpiło to drogą wzrostu aktywności zawodowej ludności, migracji ze wsi do miast oraz wyniku łączenia pracy w rolnictwie z pracą w innych działach gospodarki narodowej. Przemiany struktury zawodowej ludności szły w kierunku spadku ludności utrzymującej się ze źródeł rolniczych oraz wzrostu zatrudnienia w przemyśle i budownictwie. W tym okresie dynamika wzrostu zatrudnienia ludności była szybsza od przyrostu ludności i zasobów pracy. Aktywność zawodowa ludności szybko wzrastała. Aktywność zawodowa kobiet przekroczyła racjonalne granice.

Porównując zmiany, jakie zaszły w strukturze demograficznej ludności badanego obszaru w latach 1945-1970 oraz 1971-1984 stwierdzić należy, iż w badanym regionie wystąpiły duże różnice w sytuacji demograficznej w czasie i przestrzeni. Struktura demograficzna ludności wszystkich badanych województw charakteryzuje się znacznymi odchyleniami od stanu normalnego, które są skutkiem ostatniej wojny światowej, procesów migracyjnych, rekompensaty demograficznej lat powojennych, a w latach sześćdziesiątych spadkiem przyrostu naturalnego. W rezultacie mamy na badanym obszarze strukturę demograficzną ludności cechującą się "falowaniem wyżów i niżów demograficznych" oraz dużych różnic

pomiędzy strukturą demograficzną ludności miast i ośrodków przemysłowych a wsią i rolnictwem. Konsekwencje tego stanu odgrywają i będą odgrywać rolę w polityce społecznej i gospodarczej województw nadodrzańskich do 2000 r. Tabela 3 ukazuje ukształtowaną w 1982 r. strukturę demograficzną ludności badanych województw. Charakteryzująca się bardzo wysokim odsetkiem ludności produkcyjnej.

Tabela 3

Struktura demograficzna ludności
województwa nadodrzańskich w 1982 r. w %

Województwa	Grupy wieku		
	0-17 lat	18-59 K 18-64 M lat	60-65 i więcej lat
1. Katowickie	27,1	62,4	10,5
2. Opolskie	30,0	59,8	10,2
3. Wrocławskie	26,9	63,5	9,6
4. Wałbrzyskie	27,8	62,7	9,5
5. Jeleniogórskie	28,6	62,1	9,3
6. Legnickie	31,6	60,8	7,6
7. Zielonogórskie	30,8	59,7	9,5
8. Leszczyńskie	30,8	55,9	13,3
9. Gorzowskie	31,6	59,0	9,4
10. Szczecińskie	29,2	63,0	7,8
Ogółem	28,5	61,7	9,8

Źródło: Jak w tab. 2. Stan w dniu 31 XII.

Struktura demograficzna ludności województw nadodrzańskich wykazuje duże zróżnicowanie przestrzenne. Zwraca uwagę wysoki udział ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym. Tak ukształtowana bardzo młoda struktura demograficzna ludności stanowi dobrą podstawę gospodarczego rozwoju Nadodrza w perspektywie najbliższego piętnastolecia.

Podstawowym kierunkiem wewnątrzregionalnym migracji ludności w latach 1950-1984 były okręgi i ośrodki przemysłowe oraz miasta Nadodrza. Dlatego też przyrost ludności miejskiej /tab. 4/ był w ogromnym stopniu wynikiem ruchów migracyjnych, a silny nacisk demograficzny na miasta powodował konieczność intensywnej rozbudowy ich infrastruktury społecznej i gospodarczej. Na tym tle powstały głębokie dysproporcje.

Tabela 4

Rozwój ludności w miastach województw nadodrzańskich w latach 1950-1982

Województwa	Stan ludności		Przyrost 1950=100
	1950	1982	
1. Katowickie	1 985,2	3 383,3	170,4
2. Opolskie	227,9	497,7	218,4
3. Wrocławskie	380,5	789,1	207,4
4. Wałbrzyskie	337,8	525,2	155,5
5. Jeleniogórskie	166,1	319,9	192,6
6. Legnickie	72,8	305,6	419,8
7. Zielonogórskie	148,7	363,8	244,7
8. Leszczyńskie	91,8	163,8	178,4
9. Gorzowskie	102,7	281,4	274,0
10. Szczecińskie	276,2	676,7	245,0
Razem	3 789,7	7 306,5	192,8

Źródło: Ludność i zasoby 1950-1982, GUS oraz Rocznik Demograficzny 1983, s. 17. 1950 = NSP z grudnia 1950, 1982 = 31 XII 1982.

Charakterystyczną cechą rozwoju miast, ośrodków przemysłowych i okręgów przemysłowych jest zróżnicowanie ich wzrostu demograficznego, uzależnione od spełnianych przez nie funkcji i lokalizacji w nich nowych zakładów przemysłowych.

W strukturze wieku ludności miast zaszły w latach 1950-1982 dość istotne zmiany. Dynamika przyrostu ludności w miastach była wyższa od przyrostu ludności w wieku zdolności do pracy, zaznaczył się stały wzrost odsetka dzieci i młodzieży, wysoki udział ludności w wieku produkcyjnym oraz wzrost odsetka ludzi starych. Dynamika przyrostu ludności była również duża w miastach położonych nad Odrą w okresie lat 1960-1982. W 1960 roku w miastach położonych nad Odrą mieszkało 963,2 tys. mieszkańców. W 1980 r. już 1562,1 tys. osób. W 20-leciu 1960-1980 ludność miast położonych nad Odrą wzrosła o 598,9 tys. osób.

W 1982 roku w województwach nadodrzańskich zamieszkiwało łącznie ponad 10 mln obywateli, w tym w miastach ponad 7 mln, a w miastach położonych nad Odrą 1,6 mln obywateli.

Już pobieżna analiza rozwoju ludności miast położonych nad Odrą wskazuje, jak duży wpływ na rozwój gospodarczy tych miast ma czynnik demograficzny. Wzajemne związki pomiędzy zjawiskami demograficznymi a gospodarczymi leżą u podstaw prowadzonych badań demograficznych

w miastach położonych nad Odrą. Ranga strefy Odry jest tu wyjątkowo znacząca. Na przebieg procesów demograficznych ma wpływ sytuacja ekonomiczna badanych miast. Znajomość tych procesów jest aktualnie niewystarczająca. Już jednak dziś można stwierdzić, że dalszy poważny przyrost ludności będzie wywierał ustawiczny nacisk na potrzebę społeczno-gospodarczą rozwoju miast położonych nad Odrą. Stąd też wzrasta ranga problemów wodnych i ochrony środowiska. Czynnik demograficzny może być rozpatrywany jako siła napędowa rozwoju gospodarki miast strefy Odry.

Tabela 5

Rozwój demograficzny miast położonych nad Odrą
w latach 1960-1982
powyżej 10 tys. mieszkańców /w tys.osób/

Miasta	1960	1970	1980	1982
Ludność miast położonych nad Odrą	963,2	1230,7	1562,1	1579,9
Racibórz	32,5	40,6	55,5	58,9
Kędzierzyn-Koźle	20,7	32,6	69,7	70,2
Zdzieszowice	4,1	5,4	10,8	12,2
Krapkowice	10,5	13,8	18,1	18,9
Opole	67,2	86,9	116,7	120,5
Brzeg	24,2	30,9	35,8	36,5
Oława	11,6	17,8	29,2	30,2
Wrocław	431,8	526,0	617,7	627,1
Brzeg Dolny	8,7	10,9	12,2	12,3
Głogów	9,2	20,6	53,7	58,3
Nowa Sól	26,6	35,5	38,5	39,7
Słubice	8,7	12,1	14,6	15,3
Kostrzyn	6,8	11,3	14,1	14,5
Gryfino	5,3	7,4	15,3	16,8
Szczecin	269,4	338,0	388,3	390,5
Police	8,9	12,8	24,8	26,9
Świnoujście	17,0	28,1	47,1	49,1

Źródło: Krajowe Roczniki Statystyczne. 1960 = NSP z grudnia 1960 r. Lata 1970, 1980, 1982 = 31 XII.

W badanym okresie lat 1970–1982 obserwowaliśmy systematyczne wyludnianie się obszarów przygranicznych oraz gmin położonych nad rzeką Odrą. Dla ilustracji problemu podajemy niżej zestawienie zmian w rozmieszczeniu ludności gmin granicznych bezpośrednio z rzeką Odrą oraz gmin przygranicznych.

Tabela 6

Zmiany w rozmieszczeniu ludności gmin graniczących z rzeką Odrą w latach 1970–1982 /1970=100 %/

Gminy	Rok 1970=100	Gminy	Rok 1970=100
Katowickie		**Wrocławskie**	
Kuźnia Raciborska	217,2	Wińsko	161,0
Nędza	73,1	Wołów	182,5
Lubomia	102,7	Brzeg Dolny	102,9
Krzyżanowice	100,0	Oborniki Śląskie	103,7
Gorzyce	112,6	Wisznia Mała	105,2
Krzanowice	79,7	Długołęka	[illegible],6
Pietrowice Wielkie	86,2	Czernica	96,8
Rudnik	80,0	Laskowice Oławskie	132,8
Opolskie		Oława	94,1
Lubsza	-	Święta Katarzyna	100,0
Popielów	131,9	Kąty Wrocławskie	102,7
Dobrzeń Wielki	87,7	Miękinia	100,0
Brzeg	113,7	Środka Śląska	104,9
Lewin Brzeski	-	Malczyce	88,9
Dąbrowa	248,6	**Legnickie**	
Prószków	85,2	Żukowice	81,0
Tarnów Op.	76,2	Głogów	86,7
Gogolin	98,6	Pęcław	104,2
Krapkowice	93,8	Rudna	94,9
Walce	101,6	Ścinawa	98,1
Leśnica	126,5	Prochowice	108,3
Zdzieszowice	142,4	Kunice	100,0
Bierawa	98,9	Kotla	90,0
Cisek	90,8		
Reńska Wieś	89,1		

Leszczyńskie	
Niechlów	89,5
Jemielno	91,2
Szlichtyngowa	100,0
Zielonogórskie	
Cybinka	97,4
Maszewo	87,5
Krosno Odrzańskie	97,1
Gubin	-
Dąbie	97,8
Czerwieńsk	100,0
Sulechów	101,1
Zielona Góra	195,4
Trzebiechów	103,1
Zabór	100,0
Otyń	106,3
Nowa Sól	168,4
Bytom Odrzański	84,6
Bojadła	88,9
Siedlisko	103,2
Gorzowskie	
Boleszkowice	86,1
Górzyca	93,0
Słubice	95,8
Szczecińskie	
Stępnica	100,0
Goleniów	170,0
Police	-
Kołbaskowo	131,6
Gryfino	109,5
Widuchowa	169,7
Chojna	148,0
Cedynia	96,9
Mieszkowice	105,3

Źródło: Rok 1950 i 1970 - Statystyka Polski. Ludność i zasoby mieszkaniowe w latach 1946-74 wg podziału administracyjnego kraju z 1 VI 1975, GUS, Warszawa 1976. Rok 1982 - Statystyka Polski - Rocznik Demograficzny 1983, GUS W-wa 1983. Rok 1970 = NSP z grudnia. Rok 1982 = 31 XII.

Wśród zbadanych 76 gmin jedynie w 32 gminach nastąpił w latach 1970-1982 wzrost ludności. W pozostałych 48 gminach nastąpił bezwzględny spadek ludności. Wzrost ludności powyżej przyrostu naturalnego, a więc gmin o dodatnim saldzie migracji, mamy jedynie dwanaście. Są to gminy Kuźnia Raciborska, Dąbrowa, Leśnica, Zdzieszowice, Wińsko, Wołów, Długołęka, Laskowice, Nowa Sól, Goleniów, Kołbaskowo, Widuchowa.

Tabela 7

Zmiany w rozmieszczeniu ludności gmin przygranicznych w latach 1960-1974

/1960=100 %/

Gminy	Rok 1960=100	Gminy	Rok 1960=100
Nowe Warpno	89,0	Dobra	122,8
Tarnowo	122,6	Kołbaskowo	118,8

Wieluchowa	116,5	Mieroszów	131,9
Chojna	97,3	Głuszyca	96,8
Cedynia	89,4	Nowa Ruda	98,5
Mieszkowice	101,7	Ścinawa Średnia	88,7
Boleszkowice	102,1	Raków	96,5
Górzyca	96,2	Lewin Kłodzki	98,2
Słubice	93,2	Szczytna	86,8
Cybinka	100,9	Bystrzyca Kłodzka	84,2
Wałowice	95,1	Domaszków	100,6
Stargard Gubiński	95,7	Międzylesie	80,2
Grabice	87,6	Stronie Śląskie	89,3
Brody	103,6	Lądek Zdrój	90,7
Trzebiel	101,4	Złoty Stok	87,4
Przewóz	100,9	Paczków	99,6
Pieńsk	98,2	Kałków	97,5
Zgorzelec	99,0	Głuchołazy	105,0
Bogatynia	94,6	Lubrza	89,1
Sulików	100,4	Głogówek	99,3
Platerówka	91,8	Lisięcice	86,4
Leśnica	94,5	Głubczyce	87,7
Podgorzyń	113,3	Branice	102,7
Lubawka	100,2	Kietrz	91,7

Rok 1960 = NSP z grudnia 1960. Rok 1974 = 31 XII 1974.

Lata 1975-1982 przyniosły dalszy wyraźny spadek ludności badanych gmin. Wyraźnemu procesowi wyludniania się licznych gmin graniczących z rzeką Odrą i gmin przygranicznych towarzyszył stały proces odpływu młodzieży i kobiet do miast i ośrodków przemysłowych. W latach 1950--1984 obserwowaliśmy następujące procesy ludnościowe w miastach:

1. silną koncentrację ludności, zasobów pracy i kadr kwalifikowanych w niektórych uprzemysłowionych miastach województw nadodrzańskich,
2. nierównomierny przyrost zaludnienia miast w czasie i przestrzeni,
3. wzrastającą migrację ludności i zasobów pracy do miast w latach 1971-1982,
4. powstanie miast charakteryzujących się masowymi dojazdami do pracy i niedoborem zasobów pracy,
5. bardzo duże zróżnicowanie funkcji gospodarczych miast.

Przemiany demograficzne w miastach badanych województw związane były silnie z ich charakterem gospodarczym oraz tempem ich uprzemysłowienia. Wynikły stąd trudne do rozwiązania zadania: po intensywnej odbudowie, ze szczególnie dotkniętych wojną zniszczeń i dalszej ich rozbudowie, miasta badanego regionu zdołały wchłonąć w latach 1950--1982 ponad 2 miliony mieszkańców, czyli musiały zapewnić mieszkania i pracę oraz rozbudować infrastrukturę techniczną i społeczną dla tysięcy mieszkańców z imigracji, którzy w nich się osiedlili, oraz przedsięwziąć poważne inwestycje dla poprawy warunków socjalno-kulturalnych nie tylko dla swoich mieszkańców, ale i tysięcy dojeżdżających do pracy ze wsi.

Można jednak stwierdzić, że nie wszystkie walory gospodarcze badanych miast województw nadodrzańskich wynikające z ich położenia zostały w pełni wykorzystane. Miasta te stanowią w dalszym ciągu ogromny czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego tych województwa oraz całego Nadodrza. Ujemne procesy migracyjne z szeregu województwa nadodrzańskich świadczą o zbyt małej atrakcyjności szeregu miast Nadodrza. /Tabela 8/.

Tabela 8

Saldo migracji wewnętrznych i zewnętrznych ludności województw nadodrzańskich w latach 1974-1982[x]

Województwa	Lata			Razem
	1974-1978	1980	1981-1982	
Opolskie	-13 352	+1 075	-200	-12 477
Wrocławskie	+301	-1 111	-769	-1 579
Wałbrzyskie	-23 443	-5 769	-10 076	-39 288
Jeleniogórskie	-19 403	-3 005	-5 114	-27 522
Legnickie	+17 727	+3 067	+3 018	+23 812
Zielonogórskie	-12 885	-1 911	-2 963	-17 759
Gorzowskie	-6 122	-333	-979	-7 434
Szczecińskie	+3 658	-2 700	-3 329	-2 371
Razem	-53 519	-10 687	-20 412	-84 618

[x] Bez województwa katowickiego i leszczyńskiego.

Źródło: Roczniki Demograficzne 1974-1983. Stan na 31 XII.

Z tabeli 8 wynika, iż jedynie województwo legnickie i szczecińskie charakteryzowało się w badanym regionie dodatnim saldem migracji. W sumie, zbadane województwa miały ujemne saldo migracji w wysokości 84,6 tys. osób. Jest to zjawisko bardzo negatywne, utrudniające stabilizację pierwszego pokolenia młodzieży urodzonej i wychowanej w tym regionie.

3. Struktura społeczno-zawodowa ludności

Urbanizacja oraz uprzemysłowienie województw nadodrzańskich odegrało istotną rolę w wykorzystaniu zasobów pracy i zmianach struktury społeczno-zawodowej ludności. Wystarczy wspomnieć, że w okresie 1950--1983 ogromna większość przyrastających zasobów pracy znalazła zatrudnienie w miastach poza rolnictwem. W rolnictwie zachodziły niekorzystne zmiany w strukturze demograficznej i zawodowej ludności. Zmiany te charakteryzowały się:

1. spadkiem ludności i zasobów pracy w rolnictwie,
2. procesem starzenia się ludności wsi i rolnictwa,
3. licznymi deformacjami demograficznymi,
4. wyludnianiem się licznych obszarów wiejskich.

Równocześnie przyrost zatrudnienia w gospodarce regionu był znacznie wyższy od przyrostu zasobów pracy. Silnie wzrastała aktywność zawodowa ludności licznych miast i gmin. Wystąpił wyraźny spadek zatrudnienia w rolnictwie.

Skala i tempo tych przemian było bardzo głębokie. Struktura społeczno-zawodowa ludności stawała się coraz bardziej nowoczesna. Radykalnie zmieniała się struktura zawodowa ludności według źródeł utrzymania, zatrudnnienia, według działów gospodarki narodowej, stref i sfer w gospodarce oraz poziomu wykształcenia /tab. 9/.

Przez całe trzydziestolecie ludność miast oraz klasę robotniczą zasilała ludność rolnicza lub chłopsko-robotnicza. O skali zaawansowania powyższego procesu świadczą wysokie odsetki ludności wiejskiej utrzymującej się ze źródeł nierolniczych.

W latach 1950-1983 obserwowaliśmy na rynku pracy:

1. wysoki popyt na zasoby pracy,
2. wzrost aktywności zawodowej ludności, która była związana z dużą mobilnością przestrzenną,
3. w strukturze zatrudnienia ludności miały miejsce poważne zmiany związane ze wzrostem udziału zatrudnionych w przemyśle i niskim zatrudnieniu w usługach,
4. systematycznie wzrastała liczba zatrudnionych kobiet i ich udział w ogóle zatrudnionych,

5. wzrost poziomu wykształcenia i przygotowania zawodowego młodzieży do pracy.

Ten wysoki popyt na zasoby pracy w latach 1950-1983 zapewnił mieszkańcom pełne zatrudnienie.

Tabela 9

Ludność utrzymująca się głównie ze źródeł nierolniczych w województwach nadodrzańskich w latach 1950-1978

Województwa	Lata		
	1950	1970	1978
1. Katowickie	90,0	94,7	96,2
2. Opolskie	57,5	73,7	78,6
3. Wrocławskie	66,9	80,4	84,8
4. Wałbrzyskie	75,4	85,1	87,9
5. Jeleniogórskie	68,5	83,8	87,9
6. Legnickie	44,7	70,8	79,6
7. Zielonogórskie	55,3	74,8	81,1
8. Leszczyńskie	48,0	58,6	64,0
9. Gorzowskie	48,0	67,3	74,1
10. Szczecińskie	62,8	76,7	80,3

Źródło: Spisy Powszechne z lat 1950, 1970, 1978. Stan w dniu spisu.

Nastąpił dalszy proces aktywizacji zawodowej kobiet. Ogólnie biorąc w 1970 r. wskaźniki aktywności zawodowej mężczyzn /w wieku produkcyjnym - 91,0 %/ i kobiet /69,1 %/ były bardzo wysokie. Udział kobiet w ogólnym zatrudnieniu poza rolnictwem zwiększył się z 33 % w 1950 r. do 41 % w 1975 r. i 44 % w 1978 r.

Równocześnie powojenny dorobek Nadodrza w zakresie kształcenia i zatrudnienia kadr kwalifikowanych jest imponujący. Od 1945 r. badany region charakteryzował się stale wzrastającym udziałem poziomu wykształcenia. Dzisiejsza młodzież wchodząca na rynek pracy posiada już znacznie wyższe wykształcenie od swoich poprzedników z lat sześćdziesiątych. Ten wysoki poziom wykształcenia młodzieży, obok odbudowy biologicznej, stanowi najdonioślejsze osiągnięcie społeczno-gospodarcze Nadodrza. Zagadnienie to w układach terytorialnych na dzień 31 XII 1982 r. obrazuje tabela 10.

Głównymi ośrodkami imigracji ludzi z wyższym wykształceniem były miasta wojewódzkie i ośrodki silnie uprzemysławiane. I tak Wrocław

Tabela 10

Poziom wykształcenia ludności województw nadodrzańskich w dniu 31 XII 1982 r. /w odsetkach/

Województwa	Ogółem zatrudnienie w gosp. uspoł.	w tym z wykształceniem:				
		wyższym	policealnym i średnim zawodowym	średnim i ogólnokształcącym	zasadniczym zawodowym	pozostali
1. Katowickie	100,0	7,1	19,5	5,4	32,1	35,9
2. Opolskie	100,0	6,8	20,7	5,2	27,4	39,9
3. Wrocławskie	100,0	12,5	23,2	6,4	22,1	35,8
4. Wałbrzyskie	100,0	5,3	19,7	6,0	26,4	42,6
5. Jeleniogórskie	100,0	5,6	20,5	5,6	25,6	42,7
6. Legnickie	100,0	5,9	22,8	5,2	27,3	38,8
7. Zielonogórskie	100,0	7,0	21,6	6,7	26,2	38,5
8. Leszczyńskie	100,0	5,8	21,7	6,2	30,0	36,3
9. Gorzowskie	100,0	6,1	21,2	6,8	25,0	40,9
10. Szczecińskie	100,0	9,0	21,0	6,5	22,6	40,9

Źródło: Rocznik Statystyczny 1983.

w 1974 r. skupiał 29,5 tys. osób z wyższym wykształceniem, Szczecin 12,8 tys., Opole 4,9 tys., Legnica 1,4 tys., Zielona Góra 3,8 tys.

Podstawową cechą charakterystyczną procesu reprodukcji zasobów pracy ludności województw nadodrzańskich był istotny wzrost udziału ludzi z wyższym i średnim wykształceniem w miastach wojewódzkich. Istniejący stan zatrudnienia kadr kwalifikowanych jest istotnym czynnikiem kształtującym rozwój badanych województw.

4. Procesy migracyjne wieś-miasto i stopień wykorzystania zasobów pracy w rolnictwie

Duże zróżnicowanie przestrzenne licznych cech demograficznych ludności gmin regionu, takich jak procesy migracyjne, ruch naturalny, struktura wieku i płci, gęstość zaludnienia, struktura społeczno-zawodowa, aktywność zawodowa, stopień wykorzystania zasobów pracy, dojazdy do pracy, różnice w rozmieszczeniu kadr kwalifikowanych oraz struktura społeczno-zawodowa, utrudniają wyraźną ocenę stopnia rozwoju demograficznego badanego obszaru w układach przestrzennych i ocenę ruchów migra-

cyjnych. W badaniach demograficznych często potrzebny jest natomiast miernik syntetyczny, będący wypadkową dużej liczby wskaźników. Miernik taki pozwala bowiem uszeregować badane miasta i gminy według siły rozwoju demograficznego i cech demograficznych.

Syntetyczny miernik rozwoju demograficznego badanych gmin województw oparto na następujących wskaźnikach: 1/ rozwoju ludności gmin w okresach 1946-1950, 1951-1960, 1961-1970, 1971-1974, 1975-1980, 2/ odsetku ludności utrzymującej się ze źródeł nierolniczych w gminach w 1970 r. Przeprowadzone obliczenia uszeregowały liniowo gminy według stopnia ich siły rozwoju demograficznego. Celem analizy było ukazanie nasilenia procesów migracyjnych, istotnego zróżnicowania demograficznego gmin oraz wyodrębnienie obszarów, w których przebieg procesów demograficznych ma niekorzystny charakter. Ponieważ mierniki przyjęte do obliczeń dotyczyły głównie ruchów migracyjnych, otrzymany obraz ukazuje na zróżnicowanie tych procesów w przekroju badanych gmin. Im miara rozwoju demograficznego jest niższa, tym nasilenie procesów odpływu ludności ze wsi większe. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że nasilenie procesów migracyjnych w układach czasowych było bardzo różne co uwidacznia załączona rycina nr 1[x].

Dokonane obliczenia pozwalają ukazać głębokie zróżnicowanie przestrzenne w rozwoju demograficznym poszczególnych obszarów Nadodrza. Rezultaty badań dowodzą, iż decydującymi czynnikami rozwoju demograficznego miast i gmin były /1/ różnice w przyroście naturalnym ludności w układach przestrzennych, /2/ ruchy migracyjne ze wsi do miast, /3/ uprzemysłowienie licznych miast i związany z tym popyt na siłę roboczą i koncentracja ludności. W Nadodrzu w latach 1950-1983 powstał nowy terytorialny podział pracy ludności. Ujawniły się obszary o poważnych deformacjach w strukturze demograficznej ludności, obszary wiejskie o niedoborach zasobów pracy i niedoludnieniu. Dokonane obliczenia mogą mieć praktyczne znaczenie dla planowania rozwoju sieci osadniczej i bilansowania zasobów pracy. Umożliwiają bowiem dokonanie wyboru gmin rozwojowych w ramach województw oraz obszarów o różnego rodzaju strukturze demograficznej i społeczno-zawodowej. Szczegółowe obliczenia taksonomiczne pozwalają na wyodrębnienie regionów demograficznych charakteryzujących się nadwyżkami lub niedoborami zasobów pracy, oraz wydzielenie kategorii gmin robotniczych, robotniczo-chłopskich i rolniczych jak również określonych stref dojazdów do pracy. Badania ujawniły iż w pobliżu miast i ośrodków przemysłowych zmienia się gwałtownie struktura społeczno-zawodowa ludności. Następuje też proces koncentracji ludności w wybranych gminach uprzemysłowionych obszarów. Z drugiej strony następuje nadmierny odpływ młodzieży i ko-

biet z niektórych rolniczych gmin i obszarów Nadodrza. Następuje proces feminizacji i starzenia się ludności rolniczej. Miary demograficznego rozwoju gmin osi Odry /tereny nadgraniczne/ są niskie. Perspektywy rozwoju demograficznego tych gmin muszą być związane z koncepcją rozwoju terenów przygranicznych. Rozbudowa w strefie Odry określonych ośrodków nowoczesnej pracy może wpływać ożywczo na międzynarodowy podział pracy. W latach osiemdziesiątych winna więc wzrastaćranga aktywnej polityki społeczno-gospodarczej Nadodrza. Obszar Nadodrza może rysować się bowiem w perspektywie jako region aktywnej współpracy międzynarodowej tak w zakresie spraw gospodarczych jak i współpracy w zakresie zasobów pracy i stosunków międzyludzkich.

5. Prognoza rozwoju demograficznego ludności województw nadodrzańskich do roku 2000

Prognozy demograficzne przedstawiają obraz przyszłego kształtowania się stanu i struktury ludności w układach terytorialnych, a więc określają wielkość przyszłych potrzeb społeczno-gospodarczych ludności. Prognozy demograficzne stanowią podstawę wyjściową wszelkich planów rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym również planów przyrostu zasobów pracy poszczególnych województw nadodrzańskich.
Ukazują one tendencje w zakresie takich problemów demograficznych jak:

1. procesu reprodukcji ludności,
2. procesu rozwoju ludności według różnych grup wieku,
3. procesu starzenia się ludności w miastach, na wsi i rolnictwie,
4. procesu zmian w poziomie wykształcenia ludności,
5. procesu zmian w źródłach utrzymania ludności,
6. ruchów migracyjnych,
7. zmian w zakresie liczby i struktury gospodarstw domowych i małżeństw.

Prognozy demograficzne opracowane w przekroju województw pozwalają na budowę regionalnych planów gospodarczych w tym również planów rozwoju kształcenia i zatrudnienia. Pozwalają one na podejmowanie uzasadnionych decyzji gospodarczych i społecznych przy ustalaniu polityki społeczno-gospodarczej w takich zagadnieniach jak rozwój szkolnictwa, ochrona zdrowia, rozwój budownictwa mieszkaniowego, planowanie infrastruktury społecznej /budowa żłobków, przedszkoli, szkół podstawowych, średnich i wyższych/ tworzenie nowych miejsc pracy, określenie polityki w zakresie czasu pracy, kształtowanie dochodów z pracy, ochrony środowiska, całego szeregu innych zagadnień.

Prognozy demograficzne pozwalają również na prowadzenie aktywnej polityki ludnościowej w zakresie takich zagadnień jak:

1. rozwój rodziny,
2. troska o rodzinę,
3. kształcenie,
4. zatrudnienie,
5. rozmieszczenie ludności,
6. aktywizacja zawodowa,
7. aktywna starość.

Podstawowym zadaniem podjętych badań nad prognozą demograficzną jest ukazanie związków pomiędzy rozwojem demograficznym Nadodrza do 2000 roku i wpływem zmian demograficznych na proces rozwoju gospodarczego strefy Odry.

Pragniemy ukazać obraz zmian w strukturze demograficznej ludności Nadodrza aby na tym tle omówić społeczno-ekonomiczne skutki tych zmian dla polityki gospodarczej. Rozważania nasze zostały oparte na ostatniej prognozie demograficznej wykonanej przez Główny Urząd Statystyczny dla wszystkich województw w kraju z października 1983 roku.

Poziom reprodukcji ludności

Przedstawiona prognoza demograficzna obrazuje kształtowanie się do 2000 roku:

- przestrzennego rozwoju ludności według 10 województw nadodrzańskich,
- współczynników ruchu naturalnego,
- rozwoju ludności wg funkcjonalnych grup wieku i płci,
- wskaźników struktury i dynamiki rozwoju ludności.

W okresie lat 1983-2000 przewidywana liczba ludności województw nadodrzańskich zwiększy się w wyniku rozwoju biologicznego z 10 009,4 tys. osób do 11 183,5 tys. osób w 2000 roku. Oznacza to przyrost 903,0 tys. osób. W latach tych nastąpią więc istotne zmiany w ogólnej liczbie ludności i jej strukturze wieku, płci, wykształceniu, miejscu zamieszkania, źródłach utrzymania, postawach i aspiracjach. Zmiany socjo-demograficzne społeczeństwa Nadodrza będą miały decydujący wpływ na zadania społeczne i gospodarcze związane z rozwojem strefy Odry. Zmiany w liczebności roczników najmłodszych /0-2 lat, 3-6 lat/ będą określały zapotrzebowanie na różne formy opieki nad dzieckiem. Wielkość roczników w wieku szkolnym /7-18 lat/ określa potrzeby oświatowe. Od liczby ludności wkraczającej w wiek produkcyjny zależy zapotrzebowanie na nowe miejsca pracy, zależy koncepcja rozwoju techniki i struktury zatrudnienia. Wielkość przyrostu ludzi w wieku poprodukcyjnym określa potrzeby w zakresie szeroko pojętego zabezpieczenia społecznego. Równocześnie istotne zmiany przestrzenne w rozmieszczeniu ludności są ściśle związane z polityką inwestycyjną i koncepcją rozwoju Nadodrza. Sama wielkość przyrostu ludności wpłynie

na wielkość i strukturę popytu konsumpcyjnego, na wielkość potrzeb mieszkaniowych, oświatowych, zdrowotnych, na rozwój miejsc pracy i ich strukturę. Węzłową sprawą w prognozach typu regionalnego /wojewódzkiego/ jest ustalenie ruchów migracyjnych. Musimy więc posługiwać się w naszych dalszych rozważaniach wariantem prognozy typu biologicznego i typu pomigracyjnego.

Dokładna znajomość zmian w stanie i strukturze ludności i procesach migracyjnych jest niezbędna do planowania gospodarczego. Poniższa tabela 11 obrazuje prognozę rozwoju ludności województw nadodrzańskich w latach 1980–2000 w wariancie biologicznym do 2000.

Jak wynika z prognozy biologicznej GUS z października 1983 r. liczba ludności na koniec poszczególnych 5-letnich okresów w województwach nadodrzańskich będzie prawdopodobnie przedstawiała się następująco:

Tabela 11

Lata	Ludność ogółem	Ludność	
		miast	wsi
1983	10 009,4	7 377,3	2 722,1
1985	10 280,4	7 497,9	2 782,5
1990	10 634,3	7 716,4	2 917,9
1995	10 911,0	7 873,1	3 037,9
2000	11 183,4	8 026,5	3 156,9
Przyrost 1985–2000	+903,0	+528,6	+374,4

Stan na 31 XII.

Procesy demograficzne, które będą miały miejsce w latach osiemdziesiątych charakteryzują się szeregiem nowych tendencji ważnych dla rozwoju Nadodrza do 2000 roku.

Po pierwsze - utrzymuje się wysoką liczbę urodzeń pomimo trudnej sytuacji gospodarczej i trudnych warunków pracy i życia innych rodzin,

Po drugie - obserwujemy zjawisko nadumierania mężczyzn w wieku produkcyjnym.

Po trzecie - procesy migracyjne ze wsi do miast wykazują tendencję słabnącą.

Po czwarte - współczynniki dzietności na poziomie /2,255/ zapewniają wysoki poziom urodzeń.

Po piąte - obserwujemy głębokie wahania w przyrostach /spadkach/ ludności w poszczególnych grupach wieku. Wymagają one wzmożonego wysiłku inwestycyjnego społeczeństwa na rzecz rozwoju infrastruktury społecznej.

Tabela 12

Przyrost ludności według funkcjonalnych grup wieku w województwach nadodrzańskich w latach 1986-2000 /prognoza biologiczna/

Lata	Grupa	1986-2000	1986-1990	1991-1955	1996-2000
0-2	żłobkowy	-36 627	-60,2	-9,9	+33,5
3-6	przedszkolny	-113 474	-60,4	-60,3	+8,2
7-14	szkoły podstawowej	-46 423	+142,3	-61,5	+127,2
15-18	szkoły średniej	+188 438	+112,0	+84,4	-8,1
18-59 k 18-64 m	produkcyjny	+518 186	+73,7	+189,9	+254,5
60 i więcej	poprodukcyjny	+449 101	+169,9	+156,1	+123,1
Ogółem		903 005	353,9	276,7	272,4

Źródło: Prognoza GUS z 1983 r. /Tabulogramy/.

W okresie lat 1986-2000 zajdą poważne zmiany w strukturze demograficznej ludności województw nadodrzańskich w czasie /1985-2000/ oraz układach przestrzennych /miasto-wieś/. Przyrosty ludności w poszczególnych pięcioleciach będą przebiegały różnorodnie dla poszczególnych grup ludności. Z prognozy demograficznej wynikają określone wnioski w zakresie związków pomiędzy sytuacją demograficzną a możliwościami zagospodarowania strefy Odry.

Prognoza demograficzna do roku 2000 wskazuje na:

a/ spadek w latach 1986-2000 ilości dzieci w wieku 0-6 lat o 153 tys. i ich udziału w strukturze wieku ludności z 12,4 % do 10,1 %,

b/ spadek w latach 1986-2000 młodzieży w wieku szkoły podstawowej /7-14 lat/ o 46,4 tys. osób i ich udziału w strukturze wieku ludności z 12,7 % do 11,2 %.

Natomiast lata 1986-1990 będą charakteryzowały się wyżem demograficznym tej młodzieży Jej liczebność wzrośnie aż o 142,3 tys,

c/ przyrost w latach 1986-2000 młodzieży w wieku szkoły średniej /15-18 lat/ o 188,4 tys. i wzrost udziału tej grupy wieku w strukturze

ludności z 5,3 % do 6,5 %. Wysiłek inwestycyjny na przyjęcie tej grupy osób do szkolnictwa średniego musi być duży,

d/ przyrost w latach 1986-2000 młodzieży w wieku szkoły wyższej /19-24 lat/ o 215,3 tys. i wzrost udziału tej grupy wieku w strukturze ludności z 8,9 % do 19,1 % od 1991 r. nastąpi gwałtowny przyrost tej grupy wieku, po okresie niżu z lat 1981-1990,

e/ przyrost w latach 1986-2000 ludności w wieku produkcyjnym /18-59/ 64/ o 518,2 tys. osób przy nieznacznym spadku udziału tej grupy wieku w strukturze ludności z 60,6 % do 60,3 %. Udział ludności produkcyjnej w strukturze wieku będzie w sumie w latach 1985-2000 bardzo wysoki,

f/ przyrost w latach 1986-2000 grupy osób w wieku poprodukcyjnym o 449,1 tys. osób i wzrost udziału tej grupy wieku w strukturze ludności z 10,4 % do 13,6 %.

Analiza przyrostu ludności w poszczególnych grupach wieku w województwach nadodrzańskich i poszczególnych 5-leciach od 1986 roku do 2000 roku wskazuje na duże wahania spadków lub przyrostów różnych grup ludności. Te wahania w sytuacji demograficznej ludności będą odgrywały istotną rolę w życiu gospodarczym różnych miast, ośrodków przemysłowych czy gmin w zakresie potrzeby rozwoju infrastruktury społecznej i gospodarczej. /Zobacz załączone tablice do pracy charakteryzujące prognozę demograficzną według województw nadodrzańskich do roku 2000/. Przyrost w latach 1985-2000 biologiczny ludności wiejskiej /+374,4 tys. osób/ będzie miał tendencję do koncentracji w ośrodkach przemysłowych i miastach Nadodrza. Optymalne rozmieszczenie przestrzenne tej ludności i wykorzystanie zgodnie z koncepcją zagospodarowania strefy Odry jest ważnym zadaniem dla polityki gospodarczej. Równocześnie dynamika przyrostu ludności w poszczególnych województwach nadodrzańskich w latach 1985-2000 będzie nierównomierna. Najwyższy przyrost biologiczny /bez migracji/ charakteryzują województwa: gorzowskie /113,4 %/, leszczyńskie /112,8 %/, legnickie /112,8 %/, zielonogórskie /112,0 %/, opolskie /111,8 %/, szczecińskie /109,8 %/, jeleniogórskie /107,8 %/, wałbrzyskie /106,8 %/, wrocławskie /107,3 %/, katowickie /106,7 %/. Udział procentowy miast w przyroście biologicznym ludności województw nadodrzańskich w latach 1985-2000 ma wynieść 58,5 % a wsi 41,5 %.

W układach przestrzennych przyrost lub spadek poszczególnych funkcjonalnych grup wieku ludności w latach 1986-2000 kształtować się będzie następująco:

Tabela 13

Województwa	Grupy						
	0-2	3-6	7-14	15-18	19-24	18-59/60/65 64	i więcej
Katowickie	-14,6	-48,1	-26,3	+69,2	+89,8	+169,2	+136,8
Opolskie	-2,5	-13,8	+9,3	+14,6	+6,8	+58,1	+48,
Wrocławskie	-7,3	-13,8	-6,7	+21,1	+24,2	+31,9	+62,
Wałbrzyskie	-4,7	-10,5	-3,2	+14,4	+11,1	+15,7	+42,9
Jeleniogórskie	-2,9	-7,0	-4,2	+ 9,7	+8.2	+20,0	+27,2
Legnickie	-0,1	-7,4	-2,4	+14,6	+16,8	+50,8	+27,7
Leszczyńskie	+0,3	-1,4	+2,8	+7,6	+7,5	+34,0	+6,8
Gorzowskie	-0,3	-4,2	-0,5	+9,8	+11,3	+43,6	+19,6
Szczecińskie	-3,3	-11,8	-3,4	+17,7	+23,7	+48,7	+54,7
Zielonogórskie	-1,2	-7,6	-2,4	+14,5	+16,8	+50,8	+27,7
Ogółem	-36,6	-113,3	-46,5	+188,4	+215,0	+517,7	+449,1

Procesy demograficzne idą w latach 1986-2000 w kierunku:

a/ spadku młodzieży w wieku od 0 do 14 lat,

b/ wzrostu ludności w wieku szkoły średniej od 1986 r. i wyższej od 1990 roku,

c/ umiarkowanego przyrostu ludności w wieku produkcyjnym do 1990 roku i silnego od 1991 do 2000 roku,

d/ systematycznego procesu starzenia się ludności.

Równocześnie będziemy świadkami następujących procesów demograficznych i zmian w strukturze zatrudnienia:

1/ procesów migracyjnych młodzieży ze wsi do miast,

2/ procesu starzenia się ludności,

3/ nierównomiernego przyrostu zasobów pracy w czasie i układach przestrzennych,

4/ koncentracji ludności i zasobów pracy w ośrodkach przemysłowych Nadodrza i strefy Odry,

5/ szkolnictwo Nadodrza wszystkich typów wyraźnie odczuje falowanie "wyżów i niżów" demograficznych.

Lata 1986-1990 będą okresem wyżu młodzieży w szkolnictwie podstawowym i średnim,

6/ lata 1986-1990 to okres gwałtownego spadku przyrostu zasobów pracy,

7/ procesu starzenia się ludności wsi i rolnictwa,

8/ masowych dojazdów do pracy i wzrostu warstwy chłopsko-robotniczej,

9/ powstających dysproporcji pomiędzy podażą a popytem na zasoby pracy w układach przestrzennych,

10/ wzrostu aktywności zawodowej ludności szczególnie kobiet,

11/ wzrostu poziomu wykształcenia ludności,

12/ wzrostu obciążeń ludności pracującej grupami ludności nieprodukcyjnymi.

Konsekwencją przedstawionych procesów demograficznych będzie też wzrost obciążeń ludności produkcyjnej pozostałą ludnością.

Tabela 1X4

Na 1000 osób w wieku produkcyjnym przypada pozostałych osób

Rok	Ludność ogółem	Ludność w wieku produkcyjnym /18-59 K, 18-54 M/	Wskaźnik obciążenia
1983	10 099 415	6 200 621	630
1985	10 280 447	6 228 337	650
1990	10 634 320	6 302 029	690
1995	10 911 011	6 491 976	680
2000	11 183 452	6 746 523	660

Do 1990 roku wzrastać będzie obciążenie demograficzne ludności zarówno ludnością w wieku przedprodukcyjną jak i poprodukcyjną. Po 1990 roku wyraźnie wzrośnie wskaźnik obciążenia ludnością w wieku poprodukcyjnym.

6. Zakończenie i wnioski

Opracowane poniżej wnioski w sposób tezowy przedstawiają najważniejsze wyniki badań demograficznych i kartograficznych województw nadodrzańskich w latach 1945-2000 ze szczególnym uwzględnieniem układu przestrzennego.

1. Badania wskazują na głębokie zróżnicowanie przestrzenne procesów demograficznych badanego obszaru, mające istotne znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego strefy Odry i lokalizacji nowych inwestycji. Po okresie zasiedlenia, odbudowy biologicznej i pełnego zatrudnienia ludności Nadodrza, obserwujemy procesy deformacji demograficznej, spadku urodzeń i ujemnej migracji.

2. Narastają w ostatnich latach 1970-1983 dysproporcje pomiędzy ogromnymi nakładami inwestycyjnymi na rozwój określonych ośrodków przemysłowych Nadodrza a wykorzystaniem rzeki Odry jako środka tran-

sportu i zaopatrzenia w wodę i związanych z tym problemów wzrostu zatrudnienia na Odrze.

3. Ogólny bilans ludności wskazuje, że badany obszar Nadodrza charakteryzował się ujemnym saldem migracji. Wyludniły się obszary wiejskie położone wzdłuż Odry i gminy przygraniczne.

4. Ukształtowały się obszary Nadodrza o poważnych deformacjach demograficznych. Deformacje te związane z niekorzystną strukturą wieku i płci oraz nadmiernym wyludnieniem się rejonów wiejskich wymagają aktywnej polityki ludnościowej zmierzającej do normalnego rozwoju demograficznego. Dalsze pogłębienie się deformacji może wyraźnie odbić się na rozwoju produkcji rolnej.

5. Ruchliwość migracyjna pokolenia "wyżu demograficznego" ludności wiejskiej odegrała pozytywną rolę w procesach uprzemysłowienia i urbanizacji Nadodrza. Proces starzenia się ludności wsi, rolniczy odpływ kobiet ze wsi oraz feminizacja zatrudnienia wyznacza granice dalszego odpływu młodzieży ze wsi. Polityka zatrudnienia potrafi przyciągnąć ludzi do ośrodków pracy, natomiast nie potrafi regulować optymalnego odpływu.

6. Optymalizacja rozmieszczenia ludności Nadodrza do 2000 roku z punktu widzenia polityki społeczno-ekonomicznej wymaga jasnej koncepcji zagospodarowania Odry i Nadodrza. Za optymalne rozmieszczenie ludności z punktu widzenia zagospodarowania Odry należy przyjąć takie, które zapewni projektowanym inwestycjom wodnym i gospodarczym odpowiednią ilość zasobów pracy według cech ilościowych i jakościowych, oraz złagodzi występujące deformacje i niedoludnienie wsi i rolnictwa i zapobiegnie błędnym procesom migracyjnym.

7. W wyniku przeprowadzonych badań nad aktywnością zawodową ludności i stopniem wykorzystania zasobów pracy wśród ludności zawodowej biernej można postawić tezę o pełnym wykorzystaniu rezerw pracy wśród ludności zawodowo biernych.

8. W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono wysoką mobilność migracyjną kobiet w wieku 20-24 lat w wielu gminach rolniczych. Wykształciły się liczne grupy gmin /rejony/ o nadmiernym odpływie młodych kobiet ze wsi i rolnictwa. Spowodowało to poważne zachwianie struktury płci szeregu gmin /niedobór kobiet/.

9. Przepływ ludności z rolnictwa do zawodów pozarolniczych ze wsi do miast był w latach 1970-1983 bardzo intensywny, gdyż prawie cały przyrost naturalny ludności wsi przeniósł się do miast.

10. Stwierdzono niekorzystne zmiany w liczbie, proporcjach i strukturze demograficznej ludności rolniczej. Większe były przepływy z rolnictwa do zawodów pozarolniczych, niż ze wsi do miast. Na wsi wzrasta systematycznie ludność pozarolnicza.

11. Rozwój demograficzny ludności województw nadodrzańskich w latach 1986-2000 przyniesie rozliczne konsekwencje natury społeczno-gospodarczej, które wymagają wypracowania aktywnej polityki zagospodarowania przestrzennego całego Nadodrza.

P r z y p i s y

1) Zobacz: Konferencja demograficzna poświęcona województwom zachodnim i północnym. Wrocław 1969 r. /Materiały powielane/.
Zob. Odra i Nadodrze, Książka i Wiedza, Warszawa 1976 oraz K. Secomski: Kierunki rozwoju gospodarczego Ziem Zachodnich i Północnych, W: Problemy demograficzne Ziem Zachodnich i Północnych PRL, Warszawa 1968, s.27.

Literatura

Breitkopf A., Stan zaludnienia na ziemiach odzyskanych, "Myśl Współczesna" 1947.

Buławski R., Problemy osadniczo-przesiedleńcze ziem odzyskanych, Kraków 1945.

Dobrowolski K., Uwagi o osadnictwie ziem zachodnich, Kraków 1945.

Dulczewski Z., Społeczne aspekty migracji na ziemiach zachodnich, Poznań 1964.

Dziurzyński P., Spis ludności na ziemiach odzyskanych z dnia 31 grudnia 1948 r., "Polska Ludowa, Materiały i Studia", t. 4.

Gołachowski S., Sukiennicki H., Pierwszy etap osadnictwa na Śląsku Opolskim, "Zagadnienia Gospodarcze Śląska" 1946, nr 2, seria 2.

Kaczkowski S., Stosunki ludnościowe Szczecina w latach 1945--1955, Warszawa 1968.

Kiełczewska M., Gluck L., Zagadnienia akcji migracyjnej na ziemiach zachodnich, "Przegląd Zachodni" 1945, nr 1.

Markiewicz W., Przeobrażenia społeczne na ziemiach zachodnich, W: Ziemie zachodnie w granicach Macierzy, Poznań 1946.

Nowakowski S., Adaptacja ludności na Śląsku Opolskim, "Przegląd Socjologiczny" 1947

Ossowski S., Zagadnienie więzi regionalnej i więzi narodowej na Śląsku Opolskim, "Przegląd Socjologiczny" 1947.

Pochodzenie terytorialne ludności ziem zachodnich w 1950 r., "Dokumentacja Geograficzna" 1960, z. 2.

Problemy demograficzne ziem zachodnich i północnych PRL, "Wiadomości Statystyczne", t. 4, Warszawa 1969.

Problemy rozwoju gospodarczego i demograficznego ziem zachodnich w latach 1945-1958, Poznań 1960.

Rosset E., Bilans reprodukcji ludności na ziemiach zachodnich i północnych, Poznań 1970.

Sosnowski K., Polska wraca na Dolny Śląsk, "Przegląd Zachodni" 1947, nr 4.

Suboczowa M., Stosunki ludnościowe ziem odzyskanych, "Strażnica Zachodnia" 1947, nr 1-3.

Targ A., Polska ludność rodzima na ziemiach odzyskanych, "Przegląd Zachodni" 1947, nr 1-3.

Zi[illegible]kowski J., Ludność ziem zachodnich. W: Polskie ziemie [illegible]odnie, Poznań 1959.

Zygulski K., Repatrianci na ziemiach zachodnich. Studium Socjologiczne, Poznań 1962.

A N E K S Y

Miasto + Wieś

Tablica I. Prognoza stanu ludności według funkcjonalnych grup wieku w województwach nadodrzańskich w latach 1983-2000 /Prognoza biologiczna/

tys. osób

Grupy wieku	Lata					Przyrost lub spadek w latach 1986-2000
	1983	1985	1990	1995	2000	
Ogółem	10 099 415	10 280 447	10 634 320	10 911 011	11 183 452	+903 005
0-2	554 373	535 006	474 839	464 918	498 379	+36 627
3-6	723 531	739 471	678 111	617 809	625 997	-113 474
7-14	1 220 717	1 302 462	1 445 045	1 383 267	1 256 039	-46 423
15-18	538 601	541 292	653 387	737 819	729 730	+188 438
19-24	1 001 582	916 451	880 680	1 006 968	1 131 743	+215 292
18-59/18-64	6 200 621	6 228 337	6 302 029	6 491 976	6 746 523	+518 186
60 K i więcej 65 M i więcej	1 003 350	1 068 365	1 238 246	1 394 358	1 517 466	+449 101

Źródło: Prognoza biologiczna. Opracowanie GUS z października 1983 r. Tabulogramy. Województwa: Katowickie, Opolskie, Wrocławskie, Wałbrzyskie, Jeleniogórskie, Legnickie, Leszczyńskie, Gorzowskie, Szczecińskie, Zielonogórskie.
Obliczenia statystyczne: R. Rauziński.

Miasto + Wieś

Tablica II. Przyrost /spadek/ ludności w funkcjonalnych grupach wieku w województwach nadodrzańskich w latach 1983-2000

tys.osób

Grupy wieku	Lata				
	1983-1985	1986-1990	1991-1995	1996-2000	1983-2000
0-2	-19 367	-60 167	-9 921	+33 461	-55 994
3-6	+15 940	-61 360	-60 302	+8 188	-97 534
7-14	+81 745	+142 583	-61 778	-127 228	+35 322
15-18	+ 2 691	+112 095	+84 432	-8 089	+191 129
19-24	-85 131	-65 771	+156 288	+124 775	+130 161
18-59/64	+27 716	+73 692	+189 947	+254 547	+545 902
60/65 i więcej	+65 015	+169 881	+156 112	+123 108	+514 116
Ogółem	+181 032	+353 873	+276 691	+272 441	+1084037

Miasto + Wieś

Tablica III. Struktura procentowa ludności w województwach nadodrzańskich w latach 1985-2000 w poszczególnych grupach wieku

odsetek

Grupy wieku	Lata			
	1985	1990	1995	2000
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
0-2	5,2	4,5	4,3	4,5
3-6	7,2	6,4	5,7	5,6
7-14	12,7	13,6	12,7	11,2
15-18	5,3	6,1	6,8	6,5
19-24	8,9	8,0	9,2	10,1
18-59 K/64 M	60,6	59,3	59,5	60,3
60/65 M i więcej	10,4	11,6	12,8	13,6

Miasta

Tablica IV. Przyrost /spadek/ ludności w funkcjonalnych grupach wieku w miastach w województwach nadodrzańskich w latach 1986--2000

tys. osób

Grupy wieku	Lata			
	1986-1990	1991-1995	1996-2000	1986-2000
0-2	-52 752	-7 909	+25 818	-34 843
3-6	-59 719	-52 596	+6 845	-105 470
7-14	+93 615	-77 264	-111 320	-94 969
15-18	+93 119	+62 706	-25 599	+130 226
19-24	-34 076	+131 524	+91 504	+188 952
18-59/64	+39 378	+127 578	+153 507	+320 463
60 K, 65 M więcej	+124 614	+122 129	+106 515	+353 258
Ogółem	+218 470	+156 663	+153 438	+528 571

Miasta

Tablica V. Struktura procentowa ludności w miastach w województwach nadodrzańskich w latach 1985-2000

odsetek

Grupy wieku	Lata			
	1985	1990	1995	2000
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
0-2	4,9	4,1	3,9	4,2
3-6	7,0	6,0	5,2	5,2
7-14	12,5	13,3	12,1	10,5
15-18	5,3	6,4	7,1	6,6
19-24	8,8	8,1	9,6	10,6
18-59/64	61,8	60,6	61,0	61,8
60-65 i więcej	9,7	11,1	12,4	13,5

Wieś

Tablica VI. Przyrost /spadek/ ludności w funkcjonalnych grupach wieku na wsi w województwach nadodrzańskich w latach 1986-2000

tys. osób

Grupy wieku	1986-1990	1991-1995	1996-2000	1986-2000
0-2	-7 415	-2 012	+7 643	-1 784
3-6	-1 641	-7 706	+1 343	-8 004
7-14	+48 968	+15 486	-15 908	+ 48 546
15-18	+18 976	+21 726	+17 510	+58 212
19-24	-31 695	+24 764	+33 271	+26 340
18-59/64	+34 314	+62 369	+101 040	+197 723
60 K, 65 M i więcej	+45 267	+33 983	+16 593	+95 843
Ogółem	+135 403	+120 028	+119 003	+374 434

Wieś

Tablica VII. Struktura procentowa ludności w województwach nadodrzańskich na wsi w latach 1985-2000

odsetek

Grupy wieku	1985	1990	1995	2000
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
0-2	5,9	5,4	5,1	5,2
3-6	7,8	7,4	6,8	6,6
7-14	13,2	14,2	14,2	13,2
15-18	5,1	5,5	6,0	6,3
19-24	9,1	7,6	8,1	8,9
18-59/64	57,2	55,7	55,6	56,7
60-65 i więcej	12,1	13,1	13,7	13,7

Miasto+Wieś

Tablica VIII. Przyrost ludności w województwach nadodrzańskich w latach 1986-2000

Województwa	Przyrosty w latach w tys. osób			
	1986-1990	1991-1995	1996-2000	1986-2000
1. Katowickie	+105 026	+78 576	+82 120	+265 722
2. Opolskie	+45 121	+38 993	+36 110	+120 224
3. Wrocławskie	+36 145	+24 474	+21 196	+81 815
4. Wałbrzyskie	+23 115	+14 956	+12 328	+50 399
5. Jeleniogórskie	+17 221	+11 959	+10 612	+39 792
6. Legnickie	+22 501	+19 709	+20 632	+62 842
7. Zielonogórskie	+28 572	+24 048	+24 694	+77 314
8. Leszczyńskie	+16 303	+15 202	+16 484	+47 989
9. Gorzowskie	+23 348	+20 410	+21 056	+64 814
10. Szczecińskie	+36 521	+28 364	+27 209	+92 094
Ogółem	+353 873	+276 691	+272 441	+903 005

Miasto + Wieś

Tablica IX. Przyrost /spadek/ ludności w grupie wieku 0-2 lata w województwach nadodrzańskich w latach 1986-2000

Województwa	Przyrosty w latach w tys. osób			
	1986-1990	1991-1995	1996-2000	1986-2000
1. Katowickie	-25 072	-3 577	+14 067	-14 582
2. Opolskie	-2 669	-1 234	+1 406	-2 497
3. Wrocławskie	-7 654	-2 323	+2 671	-7 306
4. Wałbrzyskie	-4 919	-1 576	+1 755	-4 740
5. Jeleniogórskie	-3 363	-885	+1 348	-2 900
6. Legnickie	-2 965	+465	+2 435	-65
7. Zielonogórskie	-3 708	-278	+2 768	-1 218
8. Leszczyńskie	-1 225	+116	+1 450	+341
9. Gorzowskie	-2 383	-32	+2 105	-310
10. Szczecińskie	-6 209	-597	+3 456	-3 350
Ogółem	-60 167	-9 921	+33 461	-36 627

Miasto + Wieś

Tablica X. Przyrost /spadek/ ludności w grupie wieku 3-6 lat w w województwach nadodrzańskich w latach 1986-2000

Województwa	Przyrosty w latach w tys. osób			
	1986-1990	1991-1995	1996-2000	1986-2000
1. Katowickie	-27 204	-24 753	+3 860	-48 097
2. Opolskie	-650	-2 894	-564	-4 108
3. Wrocławskie	-5 042	-8 130	-673	-13 845
4. Wałbrzyskie	-4 662	-5 359	-516	-10 537
5. Jeleniogórskie	-3 407	-3 594	-37	-7 038
6. Legnickie	-4 261	-2 572	+1 793	-5 040
7. Zielonogórskie	-4 870	-3 701	+1 152	-7 419
8. Leszczyńskie	-1 097	-1 076	+752	-1 421
9. Gorzowskie	-2 958	-2 242	+1 033	-4 167
10. Szczecińskie	-7 209	-5 981	+1 388	-11 802
Ogółem	-61 360	-60 302	+8 188	-113 474

Miasto + Wieś

Tablica XI. Przyrost /spadek/ ludności w grupie wieku 7-14 lat w województwach nadodrzańskich w latach 1986-2000

Województwa	Przyrosty w latach w tys. osób			
	1986-1990	1991-1995	1996-2000	1986-2000
1. Katowickie	+58 216	-31 924	-52 639	-26 347
2. Opolskie	+12 257	+2 374	-5 347	+9 284
3. Wrocławskie	+14 230	-5 492	-15 400	-6 662
4. Wałbrzyskie	+11 494	-3 498	-11 164	-3 168
5. Jeleniogórskie	+6 517	-3 223	-7 484	-4 190
6. Legnickie	+4 888	-5 698	-6 111	-6 921
7. Zielonogórskie	+10 349	-4 216	-8 521	-2 388
8. Leszczyńskie	+5 336	-146	-2 335	+2 855
9. Gorzowskie	+7 128	-2 433	-5 158	-463
10. Szczecińskie	+12 168	-7 522	-13 069	-8 423
Ogółem	+142 583	-61 778	-127 228	-46 423

Miasto + Wieś

Tablica XII. Przyrost /spadek/ ludności w grupie wieku 15-18 lat w województwach nadodrzańskich w latach 1986-2000

Województwa	Przyrosty w latach w tys. osób			
	1986-1990	1991-1995	1996-2000	1986-2000
1. Katowickie	+39 321	+39 195	-9 320	+69 196
2. Opolskie	+5 346	+5 822	+3 385	+14 553
3. Wrocławskie	+13 196	+8 045	-103	+21 138
4. Wałbrzyskie	+7 847	+6 078	+470	+14 395
5. Jeleniogórskie	+6 370	+3 404	-55	+9 719
6. Legnickie	+8 642	+3 007	-1 923	+9 726
7. Zielonogórskie	+9 034	+5 518	+30	+14 582
8. Leszczyńskie	+3 902	+2 998	+698	+7 598
9. Gorzowskie	+5 845	+3 884	+59	+9 788
10. Szczecińskie	+12 592	+6 481	-1 330	+17 743
Ogółem	+112 095	+84 432	-8 089	+188 438

Miasto + Wieś

Tablica XIII. Przyrost /spadek/ ludności w wieku 19-24 lat w województwach nadodrzańskich w latach 1986-2000

Województwa	Przyrosty w latach w tys. osób			
	1986-1990	1991-1995	1996-2000	1986-2000
1. Katowickie	-21 780	+56 253	+55 341	+89 814
2. Opolskie	-9 559	+7 480	+8 927	+6 848
3. Wrocławskie	-6 299	+18 175	+12 336	+24 242
4. Wałbrzyskie	-8 955	+10 648	+9 447	+11 140
5. Jeleniogórskie	-5 586	+8 556	+ 5 264	+8 234
6. Legnickie	-878	+11 785	+4 768	+15 675
7. Zielonogórskie	-4 235	+12 605	+8 403	+16 773
8. Leszczyńskie	-1 918	+5 269	+4 185	+7 536
9. Gorzowskie	-2 611	+8 113	+5 817	+11 319
10. Szczecińskie	-3 950	+17 404	+10 257	+23 711
Ogółem	-65 771	+156 288	+124 775	+215 292

Miasto + Wieś

Tablica XIV. Przyrost /spadek/ ludności w wieku produkcyjnym /18-59 K, 18-64 M/ w województwach nadodrzańskich w latach 1986-2000

Województwa	Przyrosty w latach w tys. osób			
	1986-1990	1991-1995	1996-2000	1986-2000
1. Katowickie	+30 545	+63 034	+75 655	+169 234
2. Opolskie	+18 411	+19 162	+20 595	+58 168
3. Wrocławskie	-4 721	+12 604	+24 104	+31 987
4. Wałbrzyskie	-6 270	+6 393	+15 616	+15 739
5. Jeleniogórskie	-1 856	+8 180	+13 773	+20 097
6. Legnickie	+9 441	+17 410	+18 872	+45 723
7. Zielonogórskie	+7 492	+18 151	+25 229	+50 872
8. Leszczyńskie	+7 426	+11 588	+15 035	+ 34 049
9. Gorzowskie	+8 750	+15 202	+19 621	+43 573
10. Szczecińskie	+4 474	+18 223	+26 047	+48 744
Ogółem	+73 692	+189 947	+254 547	+518 186

Miasto + Wieś

Tablica XV. Przyrost ludności w wieku poprodukcyjnym /60 K/65 M/ w województwach nadodrzańskich w latach 1986-2000

Województwa	Przyrosty w latach w tys. osób			
	1986-1990	1991-1995	1996-200	1986-2000
1. Katowickie	+36 814	+47 056	+52 914	+136 784
2. Opolskie	+13 190	+17 103	+18 227	+48 520
3. Wrocławskie	+29 020	+21 762	+11 399	+62 181
4. Wałbrzyskie	+21 168	+14 333	+7 483	+42 984
5. Jeleniogórskie	+14 224	+9 001	+3 958	+27 183
6. Legnickie	+8 814	+8 094	+5 809	+22 717
7. Zielonogórskie	+12 358	+9 670	+5 666	+27 694
8. Leszczyńskie	+2 922	+2 315	+1 588	+6 825
9. Gorzowskie	+8 156	+7 153	+4 241	+19 550
10. Szczecińskie	+23 215	+19 625	+11 823	+54 663
Ogółem	+169 881	+156 112	+123 108	+449 101

Opol 1546-1400-84 17000